

עומקא דפרשה

תחנת לחברותא או שטות
קובעי
עיתים

פר' בשלח - לחם משנה

ערש"ק י"ב שבט

לחם משנה בפת הבאה בכיסנין

לחם משנה מה"ת או מדרבנן

בענין עשיית זכר לזמן

בשורש ובגדר דין לחם משנה

שער הציזון

הרב יונה טאובה

לחם משנה מה"ת או מדרבנן

איתא בברכות מ. א"ר אבא ובשבת חייב אדם לבצוע על שתי ככרות מ"ט לחם משנה כתיב. ויש לזון אם היא דרשה גמורה או רק אסמכתא בעלמא. ה"ט"ו בהלכות חנוכה סי' תרע"ח מבאר שלחם משנה קודם לזון חנוכה מכיון שלחם משנה מן התורה ונ"ח מדרבנן. מאידך המגן אברהם בהלכות יוה"כ (סי' תרי"ח) פוסק שחולה שאוכל ביו"כ אינו חייב בלחם משנה מכיון שאינו אלא תקנה וביו"כ לא תיקנו. אם כן רואים שבנדון זה נחלקו גדולי הפוסקים ה"ט"ו והמג"א אם לח"מ מדאורייתא או מדרבנן.

והנה למ"ד לחם משנה מן התורה יש לדון שהרי במדבר ירדה מנה אחת ליום ו' והשניה לשבת. ומנין היה לחם משנה לכל סעודות שבת. וגם למ"ד לחם משנה מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא היא קשה שמסתבר שתקנו חז"ל לנהוג כפי שנהגו במדבר.

והנה איתא בפ' בעלי התוס' עה"ת בפרשת בשלח (ט"ז כ"ב) "מכאן מוכיח ר' מאיר מרוטנבורק שצריך לבצוע בשבת בסעודה שלישית בכיכר אחד שלם (ולא שלמים כשאר הסעודות). שהרי ביום ו' ירד לכל אחד ב' עומרים ומן העומר עשו ב' לחמים [לשתי סעודות של כל יום] הרי ד' לחמים, אחד נאכל בערב שבת, לביל שבת השני, בבוקר השלישי, הרי נשאר עוד ככר אחד שלם [בלבד] לסעודה שלישית".

וכ"כ הטור בסי' רצ"א כדברי המהר"ם וז"ל "אבל [הרא"ש] היה בוצע על ב' ככרות ואיתא בירושלמי במכילתא דבסעודה שלישית צריך לפחות ככר אחד שלם משום דביום ו' ירד לכל אחד שני עומרים ומכל עומר עשו שתי ככרות הרי ד' לשני עומרים אבל אחד בע"ש ואחד לביל שבת ואחד בבוקר הרי נשאר לו אחד שלם לסעודה שלישית".

אכן איתא שם בהמשך דברי התוס' "אמנם ראיתי מהר" מרינון [ובהדר זקנים כתב כן בשם הר' יעקב מקינון והר' דוד] שהיה בוצע משתי ככרות במנחה בשבת וקבלתי ממה' אברהם, [ו]ראיה מדאיתא התם [ראו כ"ה] נתן לכם את השבת' אמר ר' יצחק אם יאמרו אליכם אומות העולם למה אתם משמרים את השבת השיבו להם ראו הנה שבכל יום היה יורד לישראל מן פרידה אחת ובשבת שתי פרידות, פי' כפולות. כלומר שכל סעודה שיוצרת בשביל שבת יורדת כפולה בלחמה. וכך היו עושים; ביום השישי שחרית היו עושים מחצי עומר לחם אחד. וכשבאין לאפות העומר [ו]היה משני העומר לאחד בשביל שבת, היה כל חצי העומר נכפל לשני לחמים. הרי כך ששה מעומר וחצי, ובכל השלשה סעודות היו אוכלים שני לחמים, כי דרך לאכול בשבת יותר מסעודות של חול מפני נשמה יתירה. ולפי זה תמצא שהיה לחם בשבת במנחה שתי ככרות והילכך יש לנהוג לבצוע משני ככרות גם במנחה".

מכל הנ"ל נראה שיש מדרשים חלוקים איך היתה העובדה במדבר. שלדברי המדרש שמביא הטור והמהר"ם למשך כל השבת היו ג' לחמים ונמצא שלסעודה שלישית לא היה לח"מ. אבל לפי המדרש שמביא בהמשך בשם רבי יצחק היו ששה לחמים למשך כל השבת ולכל סעודה היו ב' חלות.

ונראה שיש לומר ששתי השיטות הללו נחלקו בהנ"ל אם לח"מ מה"ת או מדרבנן. שלפי שיטת הטור היה ככר אחת לכל סעודה מסעודות שבת וא"כ אין מקור מה"ת שהיו בוצעים על לח"מ. ומה שהוכיח מזה המהר"ם שבסעודה שלישית אין חיוב של לח"מ, שרואים לכאורה שבסעודות הראשונות היו בוצעים על לח"מ, אין ראיה שעשו כן ורק מכיון שהיה באפשרותם לעשות כן יש מקום לתקנה דרבנן לבצוע על לח"מ זכר לנס. ובסעודה שלישית לא היה עוד ככר וממילא אין מקור ללח"מ בסעודה ג'. אבל לשיטה השנייה בהכרח שהיה שתי לחמים לכל סעודה ואם כן יש מקום לדחות מהכתוב "לחם משנה" שיש דין לח"מ מה"ת בכל סעודה שכך היה במדבר.

יתכן לתלות בזה גם את המחלוקת בין רש"י והרשב"א בענין בציעת לחם משנה. שכתוב בגמ' "ה' זירא הוה בצע אכולא שירותא". ונחלקו בפירוש דברי הגמ'. לרש"י הכוונה שפרס פרוסות גדולות שיהיה די לכל הסעודה. והרשב"א פי' שר' זירא בצע את שתי הלחמים. יוצא לפי הרשב"א שלצורך סעודות שבת צריכים חלות בכדי שיהיה ב' חלות לכל סעודה לבצוע עליהם. משא"כ לרש"י סגי ב' חלות לכל השבת. ואם כדברי הטור שלא צריכים לבצוע על שנים בסעודה ג' סגי בג' חלות. לפי זה יש לומר שרש"י סבר כפי המדרש שהביא המהר"ם ודעימיה שבכל סעודה בצעו ככר אחת. וא"כ לדינא אין חיוב לבצוע יותר מזה משום שכך עשו במדבר. אבל לשיטת הרשב"א "ל שסבר כפי שמוצא בשם ר' יצחק, שבמדבר אכלו שתי חלות בכל סעודה ומסתבר שבצעו על שתיהן בשעת הברכה, שהרי כתוב שם במדרש שהיה להם ב' חלות לכל סעודה משום שבשבת אכלו יותר בגלל הנשמה היתרה, וזהו מקור לשי' הרשב"א שצריכים לבצוע על ב' חלות.

גליץ

לחם משנה בפת הבאה בכיסנין

הרב יוסף קסלר - כולל שערי ציון

המגן אברהם (ר"פ סק"א) הביא מספר ברכת הזבח להקשות שהרי מצינו לחכמים ראשונים שהיו אוכלים חולין על טהרת הקודש וכיון דעונת ת"ח בשבת א"כ מה היו אוכלים בשבת דעל כוונתו היו טובלי יום וכתב דטבול יום אינו עושה שלשין שנעשו על טהרת קודש, ומ"מ הקשה המג"א בכהנים שאכלו על טהרת תרומה דמבואר דאפילו טבול יום עושה יקשה מה היו אוכלים בשבת.

ויתרץ המג"א בת"י השני דאכלו פת שלא הוכשר ושותו מים מן המעיין, וכתב הפמ"ג דהא פת שלא הוכשר על כרחך דנלושה במי פירות שאינם מכשירים והיו פת הבאה בכיסנין ומוכח דיוצאים חובת סעודת שבת בפת הבאה בכיסנין, ואף דצריך בשבת לאכול לחם מהני בפת הבאה בכיסנין. ובמחצית השקל (רע"ד סק"א) הביא מהתוספות שבת דמה דמהני בפת כיסנין הוא דוקא כיון שקבע סעודתו על הכיסנין וקיי"ל שאם קבע סעודתו על פת הבאה בכיסנין מבין המוציא וברכהמ"ז ונקרא שפיר פת ובפרט למש"כ המג"א (סק"ח סק"א) דלקביעות סעודה מועיל לצרף שאר המאכלים שאוכל עם הפת ולכן ככה"ג דקבע סעודתו על פת הבאה בכיסנין ומוכח דהא בכיסנין אינו סתירה לזה דהט"ז איירי באופן שלא בוצע על הכיסנין אלא קבע סעודתו על פת הראשונה ונטל הכיסנין לקיים בה לחם משנה וזהו כתב דלא יצא י"ח לחם משנה דכיון שלא בצע עליה אין כאן קביעות סעודה על הכיסנין ובסתמא אין נקראת לחם ולא יצא י"ח לחם משנה אבל אם בוצע גם על הלח"מ שפיר יש כאן קביעות סעודה עליה ומתקיים בה דין לחם משנה.

ובישועות יעקב (ר"פ סק"א) כתב כ"ז וכתב מצד הסבא דשבת קובעת לענין זה ועיין בשערי תשובה (קס"ח סק"ט) שהביא מחלוקת האחרונים אם שבת קובעת לכל מה שיאכל מפהב"כ בשבת דנחשב קביעות לברך המוציא וברכהמ"ז, ובאגרות משה (או"ח ח"א קנ"ה) כתב דעכ"פ בסעודות שאוכל לחיוב סעודת שבת לכ"ע חשוב קביעות סעודה (עיי"ש לענין ערש"ש שחל בשבת) ובישועות יעקב כתב דכל מה דחשוב קביעות הוא רק כשבצע מהכיסנין אבל כשנטלה רק לקיים דין לחם משנה ואין אוכל ממנה לא חשוב קביעות.

ולפי"ז באר דבר הב"ח (רע"ד) שכתב בהא דמבואר ד' זירא בצע אכולא שירותו ונחלקו הראשונים אם הפירות לבצוע פרוסה גדולה המספקת לכל הסעודה או שיבצע על כל הככרות וכתב הב"ח שראוי לנהוג כשני הפירושים ועכ"פ ינהג כן בסעודת הבוקר והב"ח כתב הטעם מצד דכבוד וכן קודם לכבוד לילה, וב"שועות" כתב טעם אחר לפרש ד' זירא בצע על שתי הככרות דוקא בסעודת הבוקר והוא לפמ"ש המג"א דאכולי חולין ע"ט"א אכלו פת שלא הוכשרה דהיינו פת כיסנין והרי אינו יוצא בה חובת לחם משנה אלא כשבצע ממנה דרך בזה נחשב קביעות סעודה וכו"ל ולכן דוקא בסעודת הבוקר שהוא טבול יום בצע על שתי הככרות שיהיה קביעות סעודה על שניהם ומתקיים שפיר דין לחם משנה, [מיהו בדברי הב"ח משמע דפירש דברי הגמ' אף בסעודת הלילה אלא שכתב להחמיר עכ"פ בסעודת הבוקר משום דכבוד יום קודם לכבוד הלילה]

ועכ"פ מבואר דברי התוספות שבת והישומ"י לענין אם יוצא י"ח לחם משנה בפת הבאה בכיסנין דיש חילוק אם קבע סעודתו ובצע על שני הככרות דדאז חשוב קביעות סעודה וחשוב לחם אבל כשלא בצע על הלח"מ אין כאן קביעות עליו ולא יצא. ונראה דמוכח בדברי המשנה בורה דנקט לחילוק זה דכתב בסמ"ן רע"ד (סק"א) "ואם יוצא בלחם משנה בפת הבאה בכיסנין עיין לעיל בסמ"ן קס"ח ס"ז שם במ"ב ובה"ל".

וביאר דבריה בנש"ע (קס"ח ט"ז) הביא ג' שיטות הראשונים במהות פת הבאה בכיסנין ודעת ר"ח ועוד ראשונים דהיינו פת הממולאת בדבש וסוכר וכו"ב דעת הרמב"ם דהיא פת הנילושה בדבש וכו"ב ודעת רב האי גאון דהוא קעביס יבשים הנכססים באכילתם, ונדעת הרמב"ם דהיינו בילוש בשמן ודבש נחלקו בזה [והרמ"א עם בעיניו שהם פירות הוא הרוב שהם יהיו העיקר או דסגי במיעוט מי פירות כל שניכר טעם המי פירות, ודעת הב"י דאף במיעוט מי פירות היו כיסנין והרמ"א חולק דצריך שיהא רוב מי פירות, וכתב דכן נוהגים והביא המשנ"ב (סקל"ד) דברי הרמ"א בדרכי משה דכן נוהגים בסעודתם ללחם משנה פת עם מעט שמן ונתבלי, והיינו דעל כוונתו אינו כיסנין אלא לחם גמור ממה דיוצאים בו חובת לחם משנה בפת עם מעט שמן וע"כ דלא היה כיסנין אלא בנילוש עם רוב שמן ודבש.

ומתבאר דאין יוצאים בלחם משנה בפת כיסנין שהרי מזה הוכיח הרמ"א דמה שיוצאים בו ללחם משנה ע"כ דאינו כיסנין וזה כוונת המשנ"ב בסי' רע"ד לציון למש"כ בסי' קס"ח שאין יוצא בפת כיסנין ללחם משנה, איברא דיש להעיר דהיינו משה לא הזכיר בדבריו לחם משנה אלא כתב "אכלו מן המנה דבריו שהרי בשבתות ובימי נישואין מברכין המוציא על מנין לחם הממולאים הרבה וניכר בהם במראה ובטעם וכו" וצ"ב טובא מנלן למשנ"ב לפרש דברי הדר"מ לענין לחם משנה בדבריו הדר"מ לא הזכיר מזה ומשמע דההוכחה ממה דמברכים המוציא, ויתכן שההוכחה ממה דיוצאים בה סעודת שבת ומנין דאיידי דוקא בלח"מ, ובפרט צ"ב להשגיח"א מזה זה הוציא דין לחם משנה בפת כיסנין וכמו שציון לזה בדיני לחם משנה, וע"כ כמש"כ התוספת שבת שאם קבע סעודתו על הכיסנין ודאי יצא חובת סעודת שבת ולחם משנה ודוקא כשנטל הכיסנין ללחם משנה ולא בצע עליו בזה לא יצא י"ח לחם משנה, וא"כ נראה דבאמת יש להקשות על הוכחת הדר"מ שהרי בסעודת שבת יש קביעות סעודה בד"כ ובפרט בצירוף המאכלים וא"כ ודאי מברך המוציא וגם יוצא די חובת סעודת שבת בזה, וכוונתו לשיטות דשבת קובעת לענין זה ובאגרות משה נקט דעכ"פ סעודת שבת המחוייבות כ"ע חשוב קביעות, ולכן הכריח המשנ"ב דכונת הדר"מ משה להוכיח ממה שלוקחים הפת כיסנין ללחם משנה ואין בוצעים עליה דאז אין כאן קביעות ואפ"ה יוצאים חובת לחם משנה וע"כ מוכח דזה חשוב לחם בו כיסנין כיון דכה"ג א"ל דליא קביעות אין יוצאים י"ח לחם משנה בפת כיסנין ומוכח בזה חילוק התוספות שבת. [צ"ע אם האגרו"מ מודה דכשלא אוכל מהלח"מ אין כאן קביעות דיש מקום לסברתו מצד החיוב שבת אף כשלא אוכל מהלח"מ והאגרו"מ לא חילק בזה]

כתב הרמ"א סי' רמ"ב סעי' א' וז"ל, יש שכתבו שבמקצת מקומות נהגו לאכול מוליתא שקורין פשטיד"א בליל שבת זכר למן שהיה מכוסה למעלה ולמטה וכו' עכ"ל. וביאר שם המשנ"ב ס"ק ז' דתבשיל זה של בשר הוא מכוסה בעיסה מלמעלה ולמטה כצורת המן עכ"ל.

והנה הביאור הלכה שם ד"ה זכר למן וכו', תמה על מנהג זה דמה הענין לעשות בשבת זכר למן הרי בשבת לא ירד המן, והביא מהתוס' בפסחים דף ק: ד"ה שאין מביאין וכו', דכתבו דיש ענין לעשות בשבת זכר למנה שהמן לא ירד בשבת, וכתב על זה הביאור הלכה דהוי דוחק, ועוד הקשה דלמה כתב הרמ"א דהמנהג לאכול התבשיל הנ"ל בשבת הרי גם ביו"ט היו צריכין לנהוג כן. ומסיק הביאור הלכה דצ"ל כדברי התורת חיים דהטעם להמנהג הנ"ל הוא משום דשבת בראשית היא דוגמת שבת שלעתידי לבא, ולעתידי לבא הצדיקים יאכלו מן לכן נהגו בשבת לאכול התבשיל הנ"ל זכר לאותו מן שיאכלו לעתידי לבא, עיין שם עוד בדבריו.

ולענ"ד יתכן ליישב דברי הרמ"א באופן אחר, דהנה איתא בשבת קיז: אמר ר' אבא בשבת חייב אדם לבצוע על שתי ככרות דכתיב "לחם משנה". דברי הגמרא לכאורה צריכין ביאור דהרי המן הכפול ירד ביום שישי והא דכתיב בקרא "לקטו לחם משנה" קאי על יום שישי וא"כ למה אנו עושים הזכר לחם משנה בשבת, לכאורה היה יותר מתאים לעשות הזכר ביום שישי, וצ"ל דכיון דהנהגה מהמן הכפול היה בשבת ממילא אנו עושים הזכר בשבת שהוא זמן ההנאה. והנה המשך חכמה (פרשת בשלח על הפסוק ויקצוף עליהם משה וכו') העיר כיון דגם ביו"ט לא ירד המן (עיין ביצה דף ב: בתוס' ד"ה והיה ביום השישי וכו', דהביא מדרשים חלוקים בענין זה, אמנם להלכה ע"כ דקיי"ל דהמן לא ירד ביו"ט דהרי מבואר ברמב"ם בפרק ל' משבת הלכה ט' וכן במשנ"ב סי' רע"ז ס"ק א' דגם ביו"ט יש מצות לחם משנה) א"כ כשחל יו"ט אחר השבת הרי מערב שבת ירד מן כפול שלש עבור שלשה ימים, וא"כ ביו"ט שחל לאחר השבת היו צריכין להניח ג' לחמים, וביאר המשך חכמה דע"כ צ"ל דיסוד הדין של לחם משנה אינו זכר למנה שירד מן כפול בערב שבת, אלא הוא זכר לנס אחר דאיתא בפרשת בשלח פרק ט"ז פסוק כ': "ולא שמעו אל משה ויתירו אנשים ממנו עד בקר ויורם תולעים ויבאש" וכו', ואעפ"כ המן הכפול שירד ביום שישי לצורך שבת, כשהגיע שבת בבקר לא רם תולעים ולא הבאיש, ולזכר נס זה שנעשה במן שלא התקלקל אנו עושים לחם משנה בשבת, וממילא שיש צורך במדבר יו"ט לאחר השבת כיון שהמן הנוסף לא התקלקל בשבת, כבר אין כאן תוספת נס במה שלא התקלקל המן ביו"ט, ולכן אין מניחים ג' לחמים כשיצא יו"ט לאחר השבת עכ"ל. (לכאורה דברי המשך חכמה צריכין ביאור דבשלמא אם הלחם משנה הוא זכר למנה שירד מן כפול ביום שישי וכנ"ל, מובן למה אנו לוקחים שתי לחמים זכר למנה שהמן ירד כפול, אבל לפי ביאורו שהענין הוא זכרון לנס שנעשה במן של שבת, א"כ מה הענין לקחת לחם כפול, היו צריכין לתקן איזה זכר בלחם אחד, ויש ליישב. שוב מצאתי בילקוט מעם לועז שכתב על הפסוק ויניחו אותו עד בבקר וכו' ולא הבאיש ורמה לא היתה בו, וז"ל אע"פ שהשאירו גם מן העומר של יום שישי לא הבאיש אע"פ שבשאר ימות השבוע היה מבאיש הנותר, וזה מפני שקיימו צווי ה' וכו' עכ"ל. ולענ"ד לפי דבריו מיושבים היטב דברי המשך חכמה דבשבת נעשה נס גם במן של יום שישי שהותירו וגם במן של שבת ולכן אנו לוקחים לחם כפול).

והנה לפי דברי המשך חכמה הנ"ל לענ"ד מבואר היטב דברי הרמ"א, דנהגו לאכול את המוליתא דוקא בשבת זכר למן ולא ביום אחר, והוא משום דהזכר הוא למנה שהמן בשבת לא התקלקל (והיינו אפילו אם נבאר דהטעם ללחם משנה הוא כפשוטו דהוא זכר למנה שירד המן כפול ביום שישי, מ"מ ענין אכילת המוליתא הוא זכר לנס שהמן לא נתקלקל בשבת) וכן לפי הנה"ל מבואר היטב למנה אנו עושים הלחם משנה בשבת ולא ביום שישי והוא משום שאינו זכרון למנה שירד ביום שישי מן כפול, ועוד מבואר הא דהביא תוס' בפסחים דף ק: ד"ה שאין מביאין וכו', בשם יש מפרש דהטעם למנה מכסין הפת בשבת בכיסוי מלמעלה ולמטה הוא משום שהמן היה מכוסה מלמעלה ולמטה בטל, והקשו התוס' דהרי המן לא ירד בשבת, ונדחקו התוס' דהוי זכר למנה שהמן לא ירד בשבת. ולפי הנה"ל אפשר לבאר דהטעם דעושים כיסוי לפת, הוא משום דהוי זכר למן של שבת שלא התקלקל.

אמנם לענ"ד יש להעיר על דברינו בביאור דברי הרמ"א, דלמה כתב הרמ"א דנהגו לאכול המוליתא בליל שבת הרי אם הוא זכר למנה שהמן לא התקלקל היה יותר מתאים שיאכלו המוליתא בשבת בבקר, דהרי הנס שלא התקלקל היה בבקר. עוד יש להעיר דעדיין קשה תמיהת הביאור הלכה למנה כתב הרמ"א דנהגו לאכול המוליתא בשבת הרי לכאורה גם ביו"ט היו צריכין לאוכלו וצ"ע.

כתב הרמב"ם פ"ד מברכות ה"ד בשבתות וביו"ט חייב לבצוע על שתי הככרות נוטל שניהם בידו ובצוע אחת מהן ע"כ. וכ"ה לשון הטור ושו"ע רע"ד, והוא מדברי הגמ' שבת קי"ז ע"ב אמר רב אשי חזינא ליה לרב כהנא דנקט תרתי ובצע חדא. ופרש"י נקט תרתי **ואחזן בידו**. ובאמת שיי' הרשב"א דבעי לבצוע שתי הככרות. ועי"ט במג"א ס"ק א' דהביא דהמהרש"ל והשל"ה נהגו לחתוך שניהם כהרשב"א וכן הסכים הגר"א.

ויש לתמוה טובא לשי' הרמב"ם ודעימיה דאחזן שתיים ובצוע אחת דא"כ מהו לישנא דגמ' והרמב"ם והטורשו"ע דכ' חייב אדם **לבצוע על שתי כיכרות** והוא תימא דהא כיון דס"ל דהוא חותך רק אחת א"כ במאי חשיב **בצוע על שתי** כיכרות ובמאי הוי בציעה על **שתיים** והא הוא חותך רק חדא, וכי להחזיק שתי כיכרות ביד זה נחשב לבצוע על שתי ככרות והא סו"ס בככר השניה אין כאן עשיה, ובמאי הוה **בצוע** על שתי כיכרות וצ"ע.

והנה בגמ' שבת קי"ז ע"ב איתא ר' זירא בצע אכולה שירותיה. ופרש"י פרוסה גדולה ודי לו בה באותה סעודה ולכבוד שבת ונראה כמחבר סעודת שבת להתחזק ולאכול הרבה עכ"ל. ובפשיטות נראה מדברי רש"י דהוי דין בהסעודה להתחזק ולאכול הרבה וצ"ג דא"כ אמאי עשה כן ר"ז בשעת **הבציעה** וכי כאן המקום להראות החביבות, והא שפיר יכול לחתוך חתיכה קטנה ואח"כ ידאג לעצמו לפרוסה גדולה ומה כ"ז שייך לשעת הבציעה דבצוע וחותר פרוסה גדולה ונראה בזה דנהגו בעיקר דין לחם משנה.

והמתבאר דביסוד דין לחם משנה התחדש בזה **ב' דינים**. האחד הוא דין בהסעודה דבעי מעשה בציעה על פת. והב' הוא דין בהלחם דיעשה בהלחם מעשה בציעה, והיינו דהדין בציעה זה לא רק היכ"ל לאכול פת אלא הוי דין בהסעודה דיעשה מעשה בציעה על פת כמו שיש דין לעשות קידוש בהסעודה כמו"כ שן דין מיוחד לעשות בציעה על הפת, והדין הב'. הוא דין בהפת גופיה דיעשה בה מעשה בציעה דיש מצוה מיוחדת לעשות בציעה ולחתוך פת, והיינו דהדין לבצוע זה **לא רק היכ"ל** **וצורה לאכול הפת** אלא הוי דין לעשות מעשה בציעה בפת כמו המצוה לשתות יין של קידוש. ומצאנו לפ"ז דהדין סעודה היא לחם בשבת א"י"ז רק משום התנועה של אכילת לחם אלא התחדש כאן דין חדש של בציעה על הפת כמו קידוש על יין (והנה כע"ז מצונו ביסוד דין קידוש על היין דבעי במקום סעודה דוקא, כ' הרשב"ם פסחים קי"א ד"ה אף דכתיב וקראת לשבת עונג כלומר במקום קריה של קידוש על שבת עונג, א"נ סבירא היא להחליט קידוש על היין מסתמא על היין שבשעת סעודה הוקבע דחשיב עכ"ל. וכבר האריכו האחרונים בביאור דברי הרשב"ם. ומבואר בדד"ק קידוש איכא תרתי האחד הוא דין בהסעודה, והב' הוא דין בהיין שבסעודה, והיינו דהסעודה גורמת לחשיבותו של היין וכל בהקידוש שם קידוש יין שבסעודה, ומלבד זה איכא דין במעשה הקידוש דבעי יין חשוב שבסעודה).

ובזה אי"ש הא דהקפיד ר' זירא דווקא בשעת בציעה לבצוע פרוסה גדולה דבהכי חשיב בציעה חשובה מהפת והוי קיום מצות בציעה בהידור יותר דבצוע חתיכה גדולה, והיינו דדינא דר"ז לא הוי הלכה מהלכות הסעודה דלחב שבתות הוא עושה כן אלא הוי הלכה בהבציעה גופיה לעשות מעשה בציעה חשוב.

ולפ"ז א"ש היטב הא דקרי ליה הגמ' **בצוע על שתי** כיכרות דהמצוות בציעה הוי כבר משעת אחיזת הלח"מ כמו לאחזן כוס קידוש של יין דנקרא קידוש על היין, וביותר י"ל דגם מצד מעשה הבציעה חשיב כבצוע על שתיים דכיון דיש דין **מעשה** בציעה, א"כ זה נקרא לבצוע על שתי כיכרות והוי מעשה בשניהם **לחתוך אחד משניהם**.

ויסוד הדברים יש להוכיח מהא דאיתא בשו"ע רע"ד בדין בציעת הפת בשבת אחר שהביא דבצוע על שתי כיכרות, כ' בסעיף ד' שם סעודה זו ושל שחרית א"א לעשותה בלא פת עכ"ל. וצ"ע מאי שייטיה דר"ז לדין בציעת הפת, והמתבאר ע"כ דהדין בציעת הפת הוי הלכה בהסעודה ולכן א"א לעשותה בלא פת ודו"ק. וכמו"כ יש להוכיח מהא דכ' שם השו"ע שם בדין בציעת הפת מצוה לבצוע פרוסה גדולה שתספיק לו לכל הסעודה, ולכאורה מאי שייטיה הך הלכה לדין בציעת הפת והא הוי חביבות סעודה, וע"כ דהוי הלכה בהבציעה דבעי מעשה בציעה חשוב של פרוסה גדולה והיינו דהוא הלכה בהבציעה לבצוע פרוסה גדולה.

ובאמת היה נראה לתלות בזה הא דנחלקו הפוסקים אם המסובים צריכים לאכול מהפת שבצע עליה המברך או לא, ובמ"ב יש סתירה בזה, דהמ"ב בסי' קס"ז ס"ק פ"ג פסק כהגר"ז, **דאוכלים מאותו לחם** עכ"ל. אמנם בסי' רע"ד ס"ק ח' הביא המ"ב לדברי הלבוש דכ' דאם אין לכא"א לח"מ לפניו א"צ לאכול מן הככר שבצע הבצוע רק מהלחם שהיה לפניו אבל רק אחר שיטעם הבצוע ע"כ.

ונראה דיסוד הפלוגתא הוא בזה דאם יסוד דין הבציעה הוי כמו קידוש, והיינו דיש דין מעשה בציעה על הפת א"כ ע"כ צריכים המסובים לאכול מאותו פת וכמו דבקידוש צריכים לטעום מיין של המקדש, כיון דבהתפצא של לח"מ בזה חל דין הבציעה דהוי דין לעשות מעשה בציעה בפת, וממילא ע"כ צריכים לטעום מככר, אך הלבוש דס"ל דלא בעי שכולם יטעמו מכיכר של הבצוע א"כ ע"כ מוכח דס"ל דהבציעה אין זה דין בהפת וא"י"ז כמו קידוש אלא הוי דין בהסעודה דבעי לח"מ וממילא כולם יוצאים ידי"ח ולכן לא בעו המסובים לטעום מהפת כי לא חל כלום בהפת.

והנה בכך החיים רע"ד ס"ק י"ב הביא פלוגתא באחרונים אי סגי במה שאחזן הלח"מ בשעת ברכה אבל בשעת הבציעה א"צ להחזיק שתיהן, או דבעי שגם בשעת בציעה יהיו שתי הכיכרות בידו ע"ש. ונראה דהוא תלוי בזה דאם הבציעה הוי חלות דין בהפת והיינו דיש דין לעשות מעשה בציעה בפת והוי כמו קידוש על היין א"כ ע"כ דבעי שיאחזן הלחם בשעת הבציעה דזה נקרא לבצוע שתי כיכרות והוי מעשה בשניהם, אך אם בציעה זה רק דין בהסעודה א"כ סגי בשעת ברכה

ויש נמי להוכיח הדברים מדברי הר"ן בשבת פ' כל תבין דנשים חייבות בג' סעודות וכן נמי לבצוע על ב' כיכרות דבכל מעשה שבת איש ואישה שוין כדילפי' מזכור ושומר כל שישנו בשמירה ישנו בזכירה ובכלל זה הוי כל חיוב שבת עכ"ל. והיינו דיסוד גדר מצות לח"מ לבצוע על ב' כיכרות הוי דין כמו קידוש והיינו דהוי דין בהסעודה לבצוע בה ב' כיכרות.

לחם משנה זכר למן

כ' במחזור ויטרי (נה) דשתי הלחם דשבת כנגד המן, וכן מבואר בתוס' פסחים ק: דהוא זכר למן שלא היה יורד בשבת, וכ"כ המאירי שם. ובתוספת שבת (רמב"ה) בענין אכילת מוליתא זכר למן, כ' לכאן מנהג זה תמוה הוא לרבים, דמה ראו על ככה ומה הגיע אליהם לעשות בשבת זכרון למן, וכי מה ענין מן אצל שבת והלא לא ירד המן בשבת, והתוס' בפע"פ כתבו דמשום שלא ירד בשבת לכך יש לעשות איזה זכר לו והוא דחוק מובא בבב"ה ס"ס רמב"ה וכו' הק' האבודרהם למ"ש הראב"ן דפרישת מפה זכר למן, דא"כ גם בחול צריך לכסות.

המכתם (גנזי ראשונים) בברכות לט: כ' ר"ל שיבצע משניהם **לזכרון הנס שנעשה שהיה מכין לכבוד שבת** שני העומר לכל אחד. ומבואר דהא דלח"מ כנגד המן משום כבוד שבת הוא, [ועי' שבת לג: דמשמע שיש חביבות וכבוד בכפילות], והוא מחמת נס המן שג"כ ראו בו כבוד שבת. ולפ"ז א"ש דעיקר דינא הוא מצד השבת דכבוד הוא לשבת בזה שלא ירד בה המן. וכך יש לדקדק בלשון הסמ"ג שכתב (עשה ל) וצריך לבצוע על ב' ככרות שלימות וכן למחרתו זכר לחם משנה... כל זה לכבוד שבת. התוס' ש שם ביאר עפ"י התורת חיים (בעירובין יט) דשבת היא רמז לעתיד לבא, ולכן עושים כמה דברים דוגמת יום שכולו שבת. ואחז"ל בחגיגה (יב:) שבשחקים שוחקים מן לצדיקים לע"ל, ולכן עושים בשבת זכר למן, עי"ש.

והכל בו (הל' סעודה) כ' דאיכא ב' ענינים בזכר למן, הא' שירד כפול, והב' שלא הבאיש עד ליום השבת, ולכן מחזיקים שתיים ובוטעין אחת והשניה מניחים למחר. ועי' מש"ח (טז, כ) דעיקר לח"מ הוא על הנס שלא הבאיש מחמת קדושת השבת. וביאר בזה הא דא"צ ג' לחמים ביו"ט שחל אחר השבת, דכיון שכבר לא התקלקל אחרי יום ששי אין הוראת נס נוסף שלא התקלקל ביום א'. ועי' בענין זה בשו"ת בנין שלמה ח"א יט שמה ביאר בפר'.

מה"ת או מדרבנן

בשבת קיז: אמר ר' אבא בשבת חייב אדם לבצוע על שתי ככרות דכתיב לחם משנה. דעת ר"ה פ' דלח"מ הוא תקנה דרבנן וכמ"ש המג"א ס' תרי"ח סק"י. ועי' מג"א רנד סק"ג. אך דעת הט"ז בר"ס תרע"ח, והשב"י במנחת יעקב (תשו"י), וכ"ד החת"ס באו"ח סי' מו דהוא מדאורייתא. וכן משמע בד' רבינו מנוח פ"ח מהל' חמץ ומצה ה"ו. ועי' שו"ת ח"ח מער' ל' כז. ועי' שעה"צ רעא, יא וערוה"ש רעדא.

ויתכן דתליא בביאור הילפוי דר' אבא מדכתיב לחם משנה, דהראשונים הנ"ל שכ' דלח"מ הוא זכר למן, ע"כ דס"ל דהא דר' אבא הוי אסמכתא בעלמא. אבל הכל בו (כד) כ' דהלימוד הוא מיתורא ד"לחם משנה", דמצי למיכתב "לקטו שני העומר לאחד", ולפ"ז היא דרשה גמורה והוי מדאורייתא.

וא' הנפק"מ בזה הוא מ"ש בשו"מ ח"ה פו (ד"ה ודרך אגב) אם אפשר לברך על לח"מ שכבר בירך עליהם חבירו דחייב מה"ת אמרין דהעומד ליחתך כחתוך דמי, אבל כיון דהוא דרבנן, הברכה אינה עושה אותו כחתוך. [ועי"ש מ"ש דכל לחם הוי עומד לחתוך ומ"מ כ"ז שלא נחתך מקרי שלם].

לח"מ בסעודה שלישית

הטור רצא כ' דבסעודה ג' צריך לפחות ככר א' שלם, מפני שמב' העומרים של המן שהם ד' ככרות, נשאר רק ככר אחד לסעודה ג'. אך השו"ע פסק דצריך, ועי' ברמ"א שהביא ד' הטור וכ' דיש להחמיר ליקח שנים. וטעמם כ' הפרישה (יב) דהבציעה על ב' ככרות היא לזכר נס בעלמא, [ושוייך אף אם באותה סעודה לא היו ב' ככרות]. והבגדי ישע כ' דחילקו את הפת ועשו ממנו ב' ככרות. ועי' לבוש שהמנהג דא"צ שנים ואין מקום להחמיר, וכ"מ דעת הט"ז.

ובאמת מצאנו דנחלקו בזה כמה מן ירד ביום ששי דרש"י ורוב המפר' כ' שלקטו שני עמרים. אך ש"י היפה תואר שירדו ג' עומרים, וכן הוכיח בס' שבת של מי (ק"י). והבאר בשדה (בראשית) כ' שהם ב' עמרים שאחד מהם כפול באיכות.

ובמדרש (שכל טוב וילקו"ש רסא) אי' בכל יום היה יורד פרוטות פרוטות ובע"ש היה יורד זוגות זוגות. ובעלי התוס' (דעת זקנים טז, כב) פ' דברי המדרש שכל סעודה שירדה לשבת ירדה כפולה בלחמה, שכשבאו לאפות היה כל חצי עומר נכפל לב' לחמים והיו **לשבת ששה לחמים**. ובכל סעודה היו אוכלים ב' לחמים כי דרך לאכול יותר מפני נשמה יתירה. והביאו ראיה מזה דצריך לח"מ בסעודה ג'.

בציעת הלחם משנה

בשבת קיז: [וברכות לט:] רבי זירא הוה בצע אכוליה שירותיה. ופי' רש"י **פרוסה גדולה** ודי לו בה לאותה סעודה ולכבוד שבת שנראה כמחבב סעודת שבת להתחזק ולאכול הרבה. ומשמע דאינו מדין לח"מ אלא מדין הסעודה לכבוד שבת, אך בס' המנהגות (מובא בכלבו) כ' דהוא כדי שתהיה הבציעה פי' שנים מבחול. וברמב"ם הל' ברכות (פ"ג), מבואר דשיעור פרוסה גדולה הוא **יותר מכביצה**, עי"ש. [וצ"ע במ"ש הרמ"א קסז, א שבשבת מותר לבצוע כפי מה שצריך לו, והרי הוא חיוב].

והרשב"א חולק על רש"י ופי' **דבצע על כל הככרות** קאמר. ועי' בתשו' הרשב"א ח"ו תקל. וכ"כ האו"ז והשטמ"ק. אך רוב הראשונים כ' להל' שבצוע אחת, ועי' ריא"ז בברכות שאין ראוי לבצוע משניהם. אבל הרא"ה בברכות פ' בדברי ר' אבא דלבצוע ב' ככרות היינו לבצוע משניהם, וכ"כ הריטב"א והמכתם והשטמ"ק שם.

הרמב"ם (פ"ז מהל' ברכות ה"ג-ד) והטו"ש (רעד) פסקו כרש"י. ורב"א הביא גם ד' הרשב"א והביא פי' רבינו האי דאי בצע חדא ש"ד ואי בצע לתרווייהו אפי' לכולה שירותיה שפיר דמי.

והב"ח כ' דראוי לנהוג כב' הפי' ולבצוע פרוסה גדולה וגם לבצוע ב' הככרות לחתיכות שיאכלו כל המסובין מהם. וכ"כ הפרישה והביא דכן נהג מהרש"ל, וכ"ד השל"ה, וכן הכריע הגר"א בביאורו שהעיקר לחתוך שתייהן. [ועי' עולת שבת דלשי' המהרש"ל ליכא לדין בציעת התחתונה שכ' השו"ע. אך השל"ה (שבת תו"א לב) כ' דמ"מ יבצע קודם התחתונה]. ועי' דעת זקנים [לעיל] שבכל סעודה היו אוכלים שתי ככרות, ומבואר כשי' המהרש"ל והגר"א.

מד' רבינו האי משמע דל"ד ב' ככרות אלא כל מה שלפניו, וכ"ה במע"ר להגר"א (קכג) שבצע כל מה שלפניו. [ומשמע מזה דאינו דין בלח"מ אלא בכבוד שבת]. והיינו אע"פ שא"צ לאכול כ"כ, וכ"מ במ"ב שכ' דאם מקפיד על ההוצאה וכו' הרי דא"צ לב' לאכילת. אבל בדע"ז הנ"ל מבואר שהיו אוכלים את שתייהן, עי"ש. וכ"מ בב"ח הנ"ל שכ' וגם לבצוע ב' הככרות לחתיכות שיאכלו כל המסובין מהם. ועי' תשו"ה ח"ג צ (ד"ה והנה).

שיעור הלח"מ

דעת הבית מאיר מובא בכה"ח (ח) שא"צ כזית בכל חלה. וכ"ד הבית מנוחה כדמ' בברכות לז: דבציר מכזית נמי לחם הוא. אך הביא שם ד' הפתח הדביר דאמנם נקרא לחם כדי לברך עליו המוציא אך מ"מ ללח"מ ל"מ ואין יוצא יד"ח בלחם שהוא פחות מכזית. וכ"ד החקרי לב (י"ד ח"א נז) שדבר שדרכו להיות גדול כלחם אין שמו עליו במשהו. ועי' שו"ת ח"ח ח"ד עמ' 52.

בתשו"ה נ"ח ח"א רנח כ' דמדברי הגר"א בליקוטים נראה שצריך בכל חלה שיעור **כביצה**, [ובמצות מכונה מצוי שאין כביצה]. ועוד הביא מכת"י בעל הפרדס שצריך הבצוע כביצה מלחם אחד ומהשני יאכל כזית. אך עי' אור חדש (על מע"ר קכג) דבליקוטים הגר"א משמע שצריך לבצוע כביצה מכל ככר. ולפ"ז לכאן שיעור כל חלה הוא לכה"פ שתי ביצים, עי"ש [ולהלן בענין י"ב חלות].

בחשו"ק חמד שבת קיז הביא בשם הגריש"א שהבציעה צריכה להיות בשיעור כזית. והגר"ח הביא ראיה לזה מירוש' ברכות פ"ו ה"א שהובא בב"י קסז. ועי' מ"ב קסז סק"ד דלכתחילה צריך לתת למסובים מהחלץ שבצע ולא מהנשאר. ועי' תשו"ה נ"ח ח"ג צ דלפ"ז צריך לבצוע חתיכה גדולה שיש בה די כזיתים לכל המסובים.

י"ב חלות

השע"ת (רעדא) הביא מהמחזיק ברכה דעפ"י האר"י צריך לכל סעודה י"ב חלות. ומקורו בזוהר (ח"ג רמא) כנגד לחם הפנים ד' ככרות בכל סעודתא דשבת לתלת סעודתי תריסר אנפין. וכ"כ היוסף אומץ (תרה) והשל"ה (מ) [עי"ש דבליה י"ב ובשחרית ח' ובמנחה ד'].

אבל הגר"א ביאר דל"פ הזוהר והש"ס, ד"ב חלות הם ע"י שבוצעים בכל סעודה ב' לחמים א"כ הוו ד' כפול ג' סעודות וה"ז י"ב. עי' אור חדש לר"ש מלצאן על המע"ר (קכג) ובשאר המפר' שם, ועי' בארוכה בס' המאור הגדול על אגח"ל עמ' תרטו-תרכ"ג, ובקובץ ישורון ד' עמ' שעב-שפא. ועי' במעשה רב החדש (ד) דהוי כיוהרא לנהוג ב"ב חלות. ועי' א"ר דמי שאינו בקי בחכמת הקבלה לא יקח י"ב חלות.

חיוב נשים בלח"מ

כ' השבלי הלקט דאע"פ דהוא מ"ע שהז"ג מ"מ על כולם הוא אומר אכלוהו היום. ודעת ר"ת (סה"י סט-ע) שחייבות משום שאף הן היו באותו הנס של המן. והרמב"ן בשבת קיז: והר"ן (מד). הק' עליו דא"צ לטעם זה ששרי כל מעשה שבת איש ואשה שוין כדילפי' מזכור ושמור, ובכלל זה כל חיובי שבת. ובתשו' מהר"ם (פראג תפג) הק' דאינו נס של הצלה.

ועי' בשו"ת האלף לך שלמה (קיד) דכ' שהנשים לא הוצרכו לנס זה כיון שלא היו במתלוננים, והיו מסתפקות ממה שגדל במדבר, וא"כ לא שייך שהיו באותו הנס. אך המ"ב סק"א פסק דחייבות.

מצות לח"מ - הברכה או הבציעה

הרב יצחק קרמר

איתא בשבת (ק"ז): אמר ר' אבא בשבת חייב אדם לבצוע על שתי ככרות דכתיב לחם משנה, אמר רב אשי חזינא ליה לרב כהנא דנקט תרתי ובצוע חדא אמר לקטו כתיב, ר' זירא הוה בצע אכולה שירותיה.

שיטת רש"י היא דאין מח' בין ר' אבא לרב כהנא כי ר' אבא קאי על הברכה - שצריך לאחוז ב' ככרות ולברך על שתיהן, ורב כהנא קאי על הבציעה וס"ל דמספיק לבצוע על אחד דלקטו כתיב. ובס' שו"ת משנתו (עמס' ברכות) הטעים בסברא את דברי רב כהנא דא"צ לבצוע ולאכול ב' בכל סעודה כי זה לא היה בנס דלחם משנה, דהרי לא ירד להם כמות כפולה לכל סעודה אלא רק לחם נוסף לשבת, ולכן הזכר שעושים לזה הוא רק הברכה על ב' לחמים.

ובס' המכתם (עמס' ברכות) חידש דלא רק דא"צ לבצוע ב' אלא יש גם ענין שלא לבצוע שתיים הואיל ובמנ' היו ב' ניסים: כמות כפולה, וכן מה שלא הבאיש בבוקר השבת, ולכן אנו עושים זכר לשתי הענינים: מברכים על שתי לחמים - זכר לזה שירד כמות כפולה, אך בוצעים רק אחד ומשאירים השני - זכר לזה שלא הבאיש (ולפי"ז מה דבאם ג"כ בוצעים רק אחד הוא משום דלא פלוג)

ושיטת הרשב"א דצריך לבצוע את שתי הלחמים, דכך למד הרשב"א פשט בדברי ר' זירא דהוה בצע אכולה שירותיה שהכונה שהיה בוצע את שתי הלחמים, ופסק הרשב"א כר' זירא. ונפק"מ איכא בין שתי השיטות:

א כתב השו"ע (סימן תקכ"ז, ט"ז) לגבי עירוב תבשילין - "לאחר שהכין צרכי שבת יכול לאוכלו" וכתב ע"ז המ"ב "מ"מ לכתחילה נכון שיניח אותו ללחם משנה בערבית ובשחרית, ובמנחה יבצע עליו דכיון דאתעביד בו מצוה חדא ליתעביד בו מצוה אחרייתא". ובשמירת שבת כהלכתה (פ"ב הערה ל"ה) הביא מהגרש"ז אוירבאך זצ"ל דאלה הנוהגים לבצוע בכל סעודה שני לחמים מוטב שיקדימו לכבד את הלחם של העירוב ולאוכלו

בליל שבת. וצ"ב מה הקשר בין כמה ככרות בוצעים לזמן שיבצעו את העירוב (בלילה או בסעודה שלישית). וחשבתי ליישב בפשיטות דהנה נתבאר שיטת רש"י בסוגיין דא"צ בציעת ב' ככרות וא"כ דין לחם משנה מתבטא בברכה על ב' ככרות ולא בבציעת ב' ככרות וא"כ כיון שפסק המ"ב (רע"ד ס"ק ד') כשו"ע שפסק כרש"י, המשיך כאן לשיטתו וכתב שיבצע על העירוב רק בסעודה שלישית דכיון דכל הענין בלחם משנה הוא הברכה על ב' ככרות, א"כ כדאי "לנצל" את הפת דעירוב כמה שיותר ולברך עליה בכל ג' הסעודות ורק בסעודה שלישית לבצוע עליה דבכך מקיימים בכך זהו כמה וכמה מצוות. משא"כ לשיטת הרשב"א כיון שהדין שנאמר בלחם משנה הוא **בציעה** של ב' ככרות א"כ אפשר להשתמש בעירוב רק בסעודה אחת ושפיר כתב הגרש"ז דמוטב שיקדימו לכבד את הלחם ולאוכלו בליל שבת.

ב הנה י שלבאר מה הכוונה לפי הרשב"א שיש מצוה לבצוע ב' ככרות האם הפשט הוא רק לבצוע או אף **לאכול** ויש להוכיח מלשון הרשב"א בברכות דבעינן למיכל דכתב "בצע כל הככרות המונחות לפניו לאכול" וכן משמע מלשון הב"ח שכתב לחוש לרשב"א ולבצוע שתי הככרות של לחם משנה לחתיכות **שיאכלו כל המסובין מהם** משמע להדיא דלדעת הרשב"א דין לחם משנה הוא לבצוע ולאכול את שתיהן. וביארו האחרונים דנחלקו רש"י והרשב"א ביסוד תקנת לחם משנה האם זה דין בברכה (דהיינו שע"י הברכה יעשה הזכר למנ') או שזה דין באכילה. (ובזה יעשה הזכר) וממילא יוצא נפק"מ בכגון שעומד בער"פ שחל בשבת (שאסור לאכול אז מצוה) ואין לו לחם משנה ורוצה להשתמש במצה לצורך זה דלרש"י שפיר מתקיים דין לחם משנה בברכה על שתיהם (וכן כ' בס' שמירת שבת כהלכתה בשם החזו"א) אך להרשב"א דבעינן לאכול משתיהם א"כ הכא דלא יכול לאכול המצה לא יוכל לצאת בה י"ח. ומעין זה גם בציור שיש לו חלה חלבית בסעודה בשרית דלרש"י מהני ולרשב"א לא.

נושאי הפרשיות הקרובות

יתרו - כיבוד אב

משפטים - באיסור להזיק ממון חברו

תרומה - ענייני קריאת המגילה

תצוה - ענייני משלוח מנות וסעודת פורים

ד"ת להג"ל אפשר להניח בתיבה שבפתח אוצר הספרים "בית יוסף"
רח' שדי חמד

גליון זה יוצא לע"נ

האשה החשובה מרת **מרים גולדשמידט** ז"ל

בת החבר ר' **משה** ז"ל

נלב"ע ג' שבט תשס"ט

תנחומינו שלוחים בזה לבעלה

הרב **שמואל חיים** שליט"א

מנכבדי עירנו

ולבנה הגאון ר' **דניאל יחיאל** שליט"א

רב קהילת אשכנז

אשר מפרי עטו אנו נהנים

כמו"כ שלוחים תנחומינו לבניה

הרב **שלום יוסף** שליט"א

והרב **גבריאל** שליט"א

בנחמת ציון תנוחמו ולא תוסיפו לדאבה עוד

לתרומות והנצחות: 050-4122753